

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

**Katalog požadavků ke společné části
maturitní zkoušky v roce 2004**

ZEMĚPIS

**Schválilo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
dne 29. 5. 2001 pod č. j. 18981/2001-2**

ZEMĚPIS

Zpracovalo Centrum pro reformu maturitní zkoušky (CERMAT)

Vedoucí sekce vyvoje obsahu maturitní zkoušky:

RNDr. Pavla Ziejeniecová, CSc.

Na zpracování katalogu se podíleli:

Doc. RNDr. Ivan Bičák, CSc. (vedoucí týmu), RNDr. Josef Herink, Mgr. Pavel Chromý,

Doc. RNDr. Hana Kühnová, CSc., Mgr. Miroslav Marada, RNDr. Dana Řezníčková

Recenzovali:

RNDr. Vladimír Herber, CSc., Doc. RNDr. Alois Hýnek, CSc., Mgr. Jana Křapková, Mgr. Ivan Mališ,

Mgr. Alois Michálek, Mgr. Martin Ouředníček, PaedDr. Jana Peřtová, RNDr. Miloslav Štulec,

RNDr. Bchumil Věvoda, Doc. RNDr. Arnošt Wabla, CSc.

Koordinátor (CERMAT):

Mgr. Jana Pernicová

Pro úspěšné splnění testu z repetitoria socioekonomické geografie je nutné mít kompetence uvedené v následujících bodech:

(2. Sociální prostředí)

2.1 Obyvatelstvo

2.2 Hospodářství

2.3 Kulturní a politické prostředí

2.4 Sídla a osídlení

2.5 Sociálněgeografické systémy: jádra a periferie

(4.2 Česko)

4.2.2 Sociálně-ekonomické podmínky

4.2.3 Postavení Česka v Evropě a ve světě

tundra, polární pustina; biot, systém ekologické stability, ekosystém

- popsat regionální rozdíly v rozložení fyzickogeografických prvků, jevů, procesů v závislosti na šířkové (horizontální) pásmovitosti a výškové (vertikální) stupňovitosti
- popsat fungování a vzájemnou provázanost složek přírodního prostředí v konkrétní přírodní zóně
- lokalizovat hranice přírodních zón a oblastí
- vyjmenovat znaky jednotlivých přírodních zón a určit jejich souvislosti

1.3 B

- vysvětlit formování přírodních zón, respektive vegetačních pásem a vegetačních stupňů
- určit základní znaky přírodních podmínek v konkrétní oblasti
- zařadit obrázek krajiny do přírodní zóny/oblasti
- posoudit proměny přírodních podmínek v jednotlivých zónách a oblastech v souvislosti se střídáním ročních období
- posoudit s pomocí podkladů přírodní podmínky, určit extrémní a průměrné hodnoty použitých charakteristik
- posoudit přírodní zdroje a možnosti jejich využití v jednotlivých přírodních zónách a oblastech
- posoudit proměny přírodní oblasti vlivem činnosti člověka

2. Sociální prostředí

2.1 Obyvatelstvo

2.1 A

- použít s porozuměním základní pojmy: přírůstek obyvatelstva, struktury obyvatelstva, kojenecká úmrtnost, střední délka života, přirozený přírůstek (porodnost, úmrtnost), demografická revoluce, migrace, plánované rodičovství, gramotnost obyvatelstva, věková pyramida, ekonomická aktivita, zaměstnanost, hustota zalidnění
- určit stav, základní zákonitosti a trendy vývoje územního rozložení obyvatelstva
- popsat význam jednotlivých charakteristik obyvatelstva pro rozvoj území
- určit faktory, které ovlivňují změny počtu, struktury a územního rozložení populace
- rozlišit fáze a určit příčiny a souvislosti demografické revoluce

2.1 B

- určit a zdůvodnit příčiny a důsledky nerovnoměrného rozmístění obyvatelstva v konkrétních regionech
- aplikovat obecné trendy a zákonitosti územního rozložení obyvatelstva v konkrétních regionech
- rozlišit oblasti s rozdílným věkovým složením obyvatelstva
- zařadit region do určitého typu struktury/vývoje populace
- hodnotit a zdůvodnit význam kvality a kvantity (přírůstek, stagnace, úbytek) obyvatelstva na přírodní, sociální, politické, kulturní prostředí
- shrnout význam jednotlivých přírodních, sociálních, ekonomických, politických a kulturních faktorů na vývoj populace
- posoudit vliv historického vývoje na současný stav vývoje struktury a územního rozmístění obyvatelstva
- posoudit vývoj a perspektivu počtu obyvatel v konkrétním regionu (např. interpretovat věkovou pyramidu)
- posoudit možnosti dalšího vývoje počtu obyvatelstva na základě migraci
- zhodnotit příčiny, důsledky a směry migraci obyvatelstva mezi regiony
- posoudit vliv tradic a modernizace společnosti na vývoj populace v různých částech světa (v širších souvislostech s náboženstvím, postavením ženy ve společnosti)

- posoudit dopad dojížděky do zaměstnání/škol na místa vyjížděky a centrum dojížděky

2.2 Hospodářství

2.2 A

- používat s porozuměním základní pojmy: sektorová struktura (primér, sekundér, terciér, kvartér a jejich členění na odvětví), lokalizační faktory; územní dělba práce; hrubý domácí produkt, hrubý národní produkt; neolitická revoluce, průmyslová revoluce, informační revoluce; privatizace, transformace, restrukturalizace ekonomiky; obnovitelné a neobnovitelné přírodní zdroje, územní dělba práce, tržní a centrálně plánovací ekonomika, produktivita práce, efektivnost hospodaření, uzly, sítě, povrchy
- popsat zákonitosti a trendy územního rozložení jednotlivých sektorů/odvětví hospodářství
- vyjmenovat znaky extenzivního a intenzivního způsobu hospodaření
- určit funkce hlavních světových hospodářských organizací (OPEC, ASEAN aj.)

2.2 B

- lokalizovat v konkrétním území uzly, sítě a povrchy
- určit lokalizační faktory ekonomických aktivit hospodářství
- zdůvodnit vzájemné vztahy mezi jednotlivými sektory hospodářství jako otevřeného dynamického systému
- vysvětlit působení přírodních, demografických, ekonomických, politických a kulturních faktorů na rozvoj jednotlivých sektorů a odvětví hospodářství v konkrétním regionu
- hodnotit míru vlivu hospodaření na přírodní, sociální, ekonomickou, politickou a kulturní sféru
- hodnotit příčiny a souvislosti územního rozložení jednotlivých sektorů hospodářství
- určit význam jednotlivých sektorů/odvětví hospodářství na tvorbě HDP v konkrétní oblasti
- hodnotit výhody a rizika sektorové/odvětvové specializace pro území
- řešit možnosti rozvoje určitého sektoru/odvětví hospodářství na základě známých charakteristik přírodních a sociálních složek území

2.3 Kulturní a politické prostředí

2.3 A

- použít s porozuměním základní pojmy: rasa, národ, etnikum; jazyk; písmo; náboženství, fundamentalismus; kolonialismus, dekolonializace; integrace; stát, státní zřízení, monarchie, republika, diktatura, demokracie, separatismus
- lokalizovat hlavní ohniska napětí ve světě a identifikovat hlavní příčiny jejich vzniku
- rozlišit různé formy státu a uvést konkrétní příklady
- rozlišit funkce orgánů a nástroje řízení státu, územních celků, lokalit
- popsat jazykové, náboženské, kulturní rozdělení současného světa
- určit funkce hlavních světových politických organizací (OSN, EU, NATO, NAFTA)

2.3 B

- zdůvodnit příčiny a důsledky napětí a nestability různých regionů
- hodnotit územní rozsah a následky konfliktů
- rozlišit oblasti na základě rozdílných přírodních, sociálních, politických a kulturních znaků
- určit hlavní problémy soužití etnických a náboženských skupin v konkrétní oblasti
- posoudit materiální úroveň kvality života v konkrétních regionech

- uplatnit způsoby dělení světa podle hospodářských, sociálních, kulturních a politických kritérií
- specifikovat vliv zásadních politických rozhodnutí na život a územní organizaci společnosti

2.4 Sídla a osídlení

2.4 A

- použít s porozuměním základní pojmy: geografická poloha, urbanizace, suburbanizace, aglomerace, konurbace, megalopolis, nodální region, tradiční sídla, venkovská sídla, město, uzel, centrum, jádro, periferie,
- rozlišit sídelní systémy podle stupně urbanizace
- lokalizovat významná centra jednotlivých makroregionů (politická, hospodářská, kulturní aj.)
- porovnat vztahy mezi centry a jejich zázemími a mezi centry různých řádů
- rozlišit funkční zóny sídla a jejich vývoj

2.4 B

- určit limity rozvoje osídlení v konkrétním regionu
- zdůvodnit příčiny vzniku a rozvoje sídel/osídlení v konkrétním regionu
- přiřadit sídla do typů podle základních znaků
- posoudit geografickou polohu, funkce, strukturu a význam sídla v systému osídlení jejich změny v čase
- posoudit vliv globalizace/tradic na vývoj sídla/sídelního systému
- shrnout význam dopravy resp. dalších odvětví/sektorů národního hospodářství pro rozvoj sídla

2.5 Sociálněgeografické systémy: jádra a periferie

2.5 A

- použít s porozuměním základní pojmy: jádro, zázemí, periferie, rozvojová osa; Sever, Jih; globalizace
- lokalizovat hlavní jádrové oblasti světa/kontinentů
- uvést základní znaky jádrových a periferních oblastí různé regionální úrovně

2.5 B

- rozlišit typické a specifické znaky konkrétních jádrových/periferních oblastí
- porovnat příčiny perifernosti v konkrétních oblastech
- rozlišit význam jádrových oblastí v různých regionech
- hodnotit pozitivní a negativní znaky jádrových/periferních oblastí
- posoudit dopady globalizace na vývoj regionů a regionálních systémů

3. Životní prostředí

3.1 Krajina

3.1 A

- použít s porozuměním pojmy: přírodní prostředí, společenské prostředí, životní prostředí, krajina, environmentalistika, ekologie, ekosystém, krajinná ekologie, složky krajiny, bodové, liniové a plošné prvky krajiny
- popsat podle mapy lokalizaci hlavních přírodních a sociálních prvků a celků krajiny
- určit lokalizační faktory podmiňující vznik sídelních a hospodářských center území
- popsat základní vztahy mezi složkami krajiny
- určit limity přírodního prostředí pro rozvoj území
- třdit přírodní zdroje z hlediska jejich vyčerpatelnosti a obnovitelnosti

3.1 B

- určit působení hlavních vnitřních a vnějších krajinnotvorných činitelů v konkrétní krajině
- zhodnotit pomocí statistických ukazatelů stav a vývoj přírodních a sociálních složek

3.2 Interakce příroda – společnost

3.2 A

- použít s porozuměním pojmy: typ krajiny (přírodní, kulturní, přeměněná, devastovaná, degradovaná); trvale udržitelný rozvoj/život; rekultivace
- reprodukovat hlavní zásady koncepce trvale udržitelného života
- popsat nástroje ochrany přírodního/životního prostředí
- určit funkce a lokalizovat příklady velkoplošných chráněných území přírody v České republice, Evropě a v mimoevropských regionech
- specifikovat příklady poškozování krajiny aktivitami společnosti na různých regionálních úrovních
- určit a porovnat znaky jednotlivých typů krajín
- popsat obecné problémy jednotlivých typů krajiny a jejich změny v čase

3.2 B

- určit typ konkrétní krajiny na základě známých kritérií
- uplatnit obecné znalosti při popisu způsobu života obyvatel v konkrétních typech krajín
- posoudit charakter interakce přírodního prostředí a společnosti, její vývoj a perspektivy v konkrétní krajině
- určit příčiny a následky narušení přírodního či společenského prostředí
- rozlišit a zdůvodnit nerovnoměrné rozmístění a využívání přírodních zdrojů a energií ve světě
- identifikovat souvislosti vlivu kvality společenského prostředí na kvalitu životního stylu (spotřebních zvyků, společenských a politických postojů a kulturních tradic)
- posoudit příčiny a hodnotit následky globálního poškození životního prostředí
- rozpoznat společné a rozdílné problémy v životním prostředí venkova a měst
- posoudit, jak se promítají zákonitosti společenského vývoje a politických rozhodnutí do stavu životního prostředí a jeho složek
- interpretovat krajinu (obrázek krajiny) a vybrat z nabízených lokalit místo jeho původu

4. Regiony

4.1 Regionální rozvoj

4.1.1 Místo a mikroregion

4.1.1 A

- použít s porozuměním pojmy: územní plánování, územní plán, funkční zóna
- vyhledat v územním plánu zóny různých funkcí
- určit charakter hospodářství (osídlení) mikroregionu
- popsat vývoj obyvatelstva/hospodářství/funkci města či mikroregionu
- popsat mikroregion z hlediska odvětvové struktury hospodářství

4.1.1 B

- vymezit mikroregion podle zvolených kritérií
- rozlišit fyzickogeografické a socioekonomické regiony, nodální regiony a řádovostní uspořádání regionů
- identifikovat současné problémy mikroregionu a určit jejich dopad na území
- specifikovat možnosti, limity a bariéry rozvoje mikroregionu
- využít informace z územně-plánovací dokumentace k charakterizování mikroregionu

4.1.2 Postavení regionu v regionálním systému

4.1.2 A

- použít s porozuměním pojmy: strategický plán rozvoje, regionální systém, regionální rozvoj; jádro, periferie

- popsat základní vazby regionu k vyšším územním celkům (geomorfologický celek, povodí, typ krajiny, kraj aj.)
- určit specifika geografické polohy regionu

4.1.2 B

- posoudit postavení regionů na základě porovnání statistických ukazatelů různých regionů
- specifikovat význam regionu v regionálním systému Česka a EU
- posoudit rozvojový potenciál konkrétních regionů Česka

4.2 Česko

4.2.1 Přírodní podmínky

4.2.1 A

- popsat a lokalizovat hlavní přírodní prvky a celky
- popsat hlavní geomorfologické celky z hlediska geologického složení a morfologie terénu
- popsat rozložení základních klimatických charakteristik (teplota, srážky)
- určit faktory ovlivňující klima
- lokalizovat hlavní přírodní zdroje
- lokalizovat velkoplošná chráněná území přírody a určit jejich charakter
- popsat územní rozdíly přírodních podmínek a výškovou stupňovitost vegetace

4.2.1 B

- aplikovat znalost o vertikální členitosti přírodních podmínek na využití krajiny
- identifikovat vzájemné působení mezi složkami přírodní sféry v konkrétním území
- posoudit specifika území z hlediska přírodních podmínek a zdrojů v konkrétním území
- zhodnotit působení přírodních podmínek na rozvoj společnosti

4.2.2 Sociálně-ekonomické podmínky

4.2.2 A

- lokalizovat a popsat hlavní rozvojová jádra a periferní oblasti
- lokalizovat hlavní dopravní uzly a sítě (nadregionální silniční a železniční tažy)
- lokalizovat sociálně-geografické regiony (zemědělské výrobní oblasti, kraje, kulturní regiony, rekreační oblasti apod.)
- popsat a zdůvodnit rozmístění a vývoj obyvatelstva
- popsat lokalizační faktory působící na vznik a současný stav hlavních průmyslových center Česka
- uvést znaky regionů (zemědělské výrobní oblasti, rekreační zóny, průmyslové zóny, obslužné zóny, sídelní struktura, dopravní sítě)

4.2.2 B

- určit hlavní funkce konkrétního regionu
- porovnat různé regiony Česka z hlediska jejich hospodářského využití
- uvést příklad regionů daného typu (průmyslový, kulturní, obslužný, dojižďkový region apod.)
- zhodnotit možnosti rozvoje konkrétního regionu
- identifikovat na základě vybraných ukazatelů problémové regiony
- zhodnotit postavení a charakter hlavních rozvojových jader a periferních oblastí na úrovni státu, kraje

4.2.3 Postavení Česka v Evropě a ve světě

4.2.3 A

- uvést hlavní partnery Česka v hospodářských a politických integracích, v zahraničním obchodě; uvést hlavní vývozní a dovozní komodity
- popsat hlavní politické, hospodářské a společenské důsledky našeho vstupu do EU

- popsat změny v hospodářských a politických vztazích Česka na mezinárodní úrovni
- lokalizovat důležité hraniční přechody a hlavní směry proudu zboží a osob

4.2.3 B

- porovnat postavení Česka s jinými státy
- analyzovat postavení Česka na základě porovnání základních statistických ukazatelů
- specifikovat dopad politických změn na územní organizaci společnosti
- zhodnotit geografickou polohu Česka v rámci Evropy (geopolitická, dopravní poloha)

4.2.4 Modelový problém / modelová oblast

4.2.4 A

- vymezit podle daných hledisek modelovou oblast/problém
- určit specifické přírodní i sociálněekonomické znaky modelového území/problému
- popsat vývoj problému/funkce modelové oblasti
- pojmenovat a lokalizovat základní místopisné pojmy modelové oblasti
- popsat vnitřní a vnější vztahy modelové oblasti
- popsat dopad problému na přírodu/společnost

4.2.4 B

- zobecnit poznatky o modelovém území/problému a aplikovat je na jiná území
- na příkladech ukázat charakteristické problémy modelové oblasti
- zhodnotit příčiny a důsledky specifických problémů oblasti
- zhodnotit výhody a nevýhody existence jevu/procesu pro společnost/krajinu
- porovnat modelovou oblast/modelový problém s jinými oblastmi/problémy

4.3 Makroregiony světa

4.3.1 Evropa

4.3.2 Severní Amerika

4.3.3 Latinská Amerika

4.3.4 Subsaharská Afrika

4.3.5 Severní Afrika a Jihozápadní Asie

4.3.6 Rusko a postsovětské republiky

4.3.7 Jižní Asie

4.3.8 Jihovýchodní Asie

4.3.9 Východní Asie

4.3.10 Austrálie, Oceánie, polární oblasti a světový oceán

Niže uvedená struktura požadovaných vědomostí a dovedností se týká **všech** výše uvedených makroregionů světa. Z důvodů zjednodušení není tedy uvedená struktura opakována pro každý makroregion světa zvlášť. Číselné označení jednotlivých makroregionů světa je vyjádřeno v kódovém označení specifických cílů souhrnně v závorce (I - 10).

4.3.(I-10).1 Přírodní podmínky

4.3.(I-10).1 A

- určit a pojmenovat územní strukturu základních složek a prvků přírodní sféry
- popsat charakter složek a prvků přírodní sféry, principy jejich utváření
- rozlišit přírodní zóny a přírodní oblasti

4.3.(I-10).1 B

- uplatnit znalosti přírodních podmínek při charakterizování velkých přírodních celků
- na příkladech prokázat znalost příčin a důsledků přírodních procesů

Případné dotazy pište prosím na:
Knecht@mail.muni.cz